

De vorm van het territorium

Welke mogelijkheden biedt een antropologische en geografische vormanalyse van het landschap om problemen op te lossen die het gevolg zijn van de multidimensionale benadering van de omgeving door de architect, die zijn esthetiek drukt op zowel artefacten als het natuurlijke milieu dat aan de mens vooraf ging? Om dit te onderzoeken laten wij elke theoretische pretentie varen. Het concept landschap – als een ensemble van elementen – wordt weloverwogen dubbelzinnig gebruikt. De wijze, waarop we de geografische dimensie gaan behandelen, is representatief voor een nieuwe benadering van het thema en zijn relatie tot de structuur van de architecturale vorm. Deze aanpak is niet exclusief, integendeel, hij is erop

gericht om methodologieën en formele benaderingen te definiëren, die aan verschillende schalen kunnen worden aangepast. Vanuit het perspectief van deze verschillende dimensies moet in de eerste plaats worden bepaald in hoeverre de planologische kwestie van het territorium, en vooral het daarmee samenhangende probleem van codificatie, verwijderd is geraakt van de problematiek van de architecturale ruimte, door haar te verplaatsen naar het niveau van de geografische ruimte. Vervolgens moeten er interventiemiddelen worden gevonden, die met de verschillende niveaus overeenkomen.

De elementen van de transformatie van het landschap door de tijd heen vigeren tussen klimaat- en seizoen-schommelingen, via koloniale infrastructuur en landontginning, en de wraak van natuurelementen (de woestijn die een stad bedekt, de overstroming van grote gebieden). Meer in het algemeen omvat deze metamorfose ook de beelden die door de functionele exploitatie worden opgeroepen en die we kunnen herkennen dankzij een aangepast waarnemingsniveau – door hetzelfde technologische proces teweeggebracht.

The Form of the Territory

In this text we aim to investigate the possibilities of a formal anthropological and geographic analysis of landscape, regarding the different issues that are connected to a multi-dimensional approach of the environment by the architect, who stamps his aesthetics on both the artefact and the natural environment that existed before the advent of man. We will leave aside any pretence of a theoretical nature in this matter. The concept of the landscape as an ensemble of elements is used here with calculated ambiguity. We will deal with the geographic dimension in a way that exemplifies an undoubtedly new approach to this theme in relation to the structuring of form in architecture. This method is not exclusive, on the

contrary, it aims to define formal methodologies and approaches that are adaptable to different scales. From this perspective of the dimensional level, we must first determine to which extent the issues of territorial planning, considered from the point of view of the specific codification problems that they imply, have generally shifted the problematic of architectural space by elevating it to the level of geographic space. Next, we will have to find the means of intervention that correspond with the different scales.

The elements of temporal landscape transformation range from climatic and seasonal variations to the infrastructures of colonisation and from the cultivation of the soil to the revenge of the natural elements (the desert that engulfs the town, the flooding of large areas). On a wider scale, this metamorphosis includes the images generated by functional exploitation – images that can be apprehended through an adjusted level of our perception, caused by the same technological process.

In a period of five years, we can build polders or colonise a desert; it takes just a couple of years for a hydroelectric reservoir to disrupt the configuration of an entire valley; an

In vijf jaar tijd kunnen we polders aanleggen of een woestijn koloniseren. Een hydro-elektrisch stuwmeer kan in een paar jaar de configuratie van een heel dal verstoren. We kunnen een landengte in enkele maanden doorsnijden. En in de toekomst zullen we klimatologische systemen bedenken die nog snellere transformaties mogelijk maken.

Laten we om te beginnen constateren dat er sprake is van een toenemende kolonisering van de natuur door de mens. Deze is gericht op productiviteit en heeft als enig doel om de 'plek' als waarde te doen verdwijnen ten gunste van een uniformerende technologische mutatie van het landschap. Dit heeft belangrijke gevolgen op het formele niveau, waar alleen het stedelijke milieu nog oorspronkelijke kenmerken vertoont. Behalve de woestijn heeft elk landschap (en niet alleen het antropo-geografische landschap) als betekenisvol milieu een historische oorsprong, die gebaseerd is op een positieve of negatieve keuze. Zo kan men nog steeds een Toscaans van een Schwabisch landschap onderscheiden, ook al zijn ze gelijk in fysisch-geografische zin.

Hoe het ook zij, onze perceptie wordt altijd bepaald door de geschiedenis en wij herscheppen voortdurend de geografie door onze culturele ervaring als gebruiker. Wij kunnen daarbij gebruik maken van nieuwe gezichtspunten en observatiestrategieën, van recente communicatiesystemen, van oorspronkelijke strategieën om collectieve en individuele doelen te realiseren, van betekenaars die beladen zijn met nieuwe wetenschappelijke hypothesen over de natuur, de materie en de ruimte, en met de artistieke uitvinding van onbekende en gevarieerde figuratieve technieken.

De bevoorrechte band tussen natuur en cultuur die in onze samenleving via het landschap tot stand komt, verwijst naar het belang dat elke cultuur hecht aan haar fysieke omgeving en aan de plaats die ze omwille van haar formele structuur inneemt op de waardenschaal.

De antropologie heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de definitie van dit probleem, want haar onderzoek kunnen ons helpen om de structuur en betekenis te verklaren van de ontwikkeling van onze standpunten tegenover dit bijzondere aspect: ze stellen ons in staat om de constructie

isthmus can be cut through in a few months, and in the future we will be able to develop climate control systems that enable even faster transformations.

Here, we will start by establishing that there is an increasing colonisation of nature by man. This colonisation focuses on exploiting it solely for the sake of productivity, while the nature reserve as a value is gradually disappearing in favour of standardised technological landscape mutations. These options have severe consequences at a formal level where, in the end, only the urban environment presents original features. Indeed, apart from the desert, every landscape as a signifying environment (and not only the anthropogeographical landscape) has a historical origin because a decision was made that lead to its selection or rejection: it is always possible to distinguish between a Tuscan landscape and a Swabian landscape, even if they are similar from a geophysical point of view. However that may be, our perception of landscape is always determined by history and we ceaselessly recreate geography through our cultural experience as users. This experience benefits from

new points of view and dynamics of observation, from recent means of communication, from original strategies for the realisation of collective and individual objectives, and also from a diversity of signifiers, whose image is imbued with new scientific hypotheses about nature, matter and space and with the artistic creation of new and diversified figurative techniques.

This privileged link between nature and culture that is created in our society through landscape refers back to the significance that each cultural model attributes to its physical environment and to the place that it occupies on the scale of values in relation to its formal structure.

Anthropology has made a decisive contribution to the definition of this problem because its avenues of research can help us explain the structure and meaning of the evolution of our position in relation to this particular aspect: they enable us to base the construction of our global environment on man.

In this context, we cannot ignore the fundamental aspects of the morphological impulse, namely the phenomena that are connected with large-scale human migrations, ranging from fluid

van de globale omgeving te baseren op de mens.

Een van de fundamentele facetten van de morfologische impuls mogen we in dat opzicht niet verwaarlozen, namelijk de verschijnselen die verbonden zijn met grootschalige menselijke migratiestromen. Ze reiken van vloeiende migratiebewegingen door de schommelingen in werkgelegenheid of plotselinge inkomensverschillen tot ingrijpende veranderingen in derde-wereldlanden (de voormalige koloniën) en recente technologische ontwikkelingen, die leiden tot een dramatische en heftige verdieping van de kloof ten opzichte van de vroegere antropogeografische structuur die vaak de onschatbare getuigenis van een cultuur vormt. Dit verschijnsel wordt bevestigd door de houding van het joodse volk, dat na eeuwen van wachten geconfronteerd werd met het probleem van de geografische plaatsbepaling van zijn thuisland. In de loop der jaren was het idee van het thuisland zo zeer verinnerlijkt dat het eerder samenviel met dat van de Geschiedenis dan met dat van het territorium. Dit voorbeeld is een goede illustratie hoe de Geschiedenis van een territorium beschouwd kan worden als de

fundamentele drager van zijn formele structurering.

Deze verschijnselen, de expansie en versnelling van het evolutieproces van het milieu, hebben de architect ertoe gebracht om zijn toevlucht te nemen tot andere disciplines, om daarmee de benodigde nieuwe instrumenten voor de uitwerking van projecten te vinden. Op dit moment zijn er immers geen geschikte middelen voorhanden voor grootschalige technische herstructurering en interventie, behalve die van verplaatsing en uitbreiding. Integendeel, bij de verschillende planologische operaties is men er vaak getuige van dat bestaande structuren geleidelijk verdwijnen – al was het maar in het stedelijke decor, bijvoorbeeld al die negentiende-eeuwse stedenbouwkundige patronen.

Met een beroep op de historische dimensie van de architectuur willen we deze problemen behandelen op basis van drie overwegingen:

1. Het besef dat er twee oorzaken van een crisis naast elkaar optreden: de ene heeft betrekking op de verdwijning van het karakter van het ontwerpproces als lineaire verbinding tussen vorm en functie, of tussen analyse en

migratory movements determined by fluctuations in employment or sudden variations in income, to profound transformations in third-world countries (the former colonies), and recent technological developments. The latter have lead to an even more acute and dramatic deepening of the chasm in relation to the pre-existing anthropogeographical structure that often constitutes the invaluable testimony of a culture. This phenomenon is corroborated by the attitude of the Jewish people confronted with the problem of geographically structuring their homeland after centuries of waiting, during which time the idea of homeland had been interiorised to the point where it coincided more with the idea of History than with that of territory. This example demonstrates that the history of a territory should be considered as the fundamental support of its formal structure.

The phenomena of expansion and acceleration of the environment's evolutionary process have lead the architect to turn to other disciplines in order to find new instruments for the elaboration of projects, because at the moment, apart from relocation and expansion, we have no means at our

disposal that are adapted to the techniques of large-scale structural projects and interventions. On the contrary, what we are witnessing in various planning operations is the gradual disappearance of structures that still existed – if only at the level of the urban setting – in the grids of nineteenth-century urbanism.

By referring to the historical dimension of architecture it is possible to deal with these problems on the basis of three types of considerations:

1. The awareness of the coexistence of two conditions for a crisis: one has to do with the disappearance of the creative process as a linear connection between form and function, analysis and synthesis, a process that had its foundation in the tradition of modern architecture; the other is connected with the object of architecture as such, which is no longer only identified with building – on this level its activities may no longer be truly original.

2. The need to codify the architect's role as a creator of forms or rather to entrust him with the task of introducing concrete finalities into the spatial translation of functions at the

synthese. Een proces dat was gebaseerd op de traditie van de moderne architectuur. De andere veroorzaker van de crisis houdt verband met het doel zelf van de architectuur, dat niet langer alleen maar geïdentificeerd wordt met de activiteit van het bouwen – een activiteit die misschien nauwelijks nog origineel kan worden genoemd.

2. De noodzaak om de rol van de architectuur als schepper van vormen te codificeren of, beter gezegd, om haar de taak op te leggen al aan het begin van de uitwerkingsfase van een project concrete einddoelen te stellen. Deze disciplinaire bijzonderheid heeft niet de bedoeling om de architect te veranderen in een veelzijdig technicus of een simpele decorbouwer, maar om zijn activiteiten te situeren binnen de context van disciplines die het definiëren van functies als doel hebben.

3. De mogelijkheid om te erkennen dat de constructie van een landschap valt onder de specifieke competentie van de architect. Dit is zeker het geval wanneer niet alleen strikt functionele eisen een rol spelen, en wanneer men een gedurfde geografie wil reali-

seren, die een betekenisvol beeld van onze leefomgeving teweeg brengt.

Deze kwesties hebben vanzelfsprekend niets te maken met de relatie tussen het verloop van de planologische operaties en de collectieve eisen van de samenleving (en hun bevrediging naar gelang de gestelde prioriteiten) ook al kunnen ze onmogelijk worden gescheiden. De bestudering van de respectieve rollen van de architect en de stedenbouwkundige leidt tot verschillende hypothesen over stedenbouwkundige operaties en de interventies in de formele structuur van het territorium. Het probleem heeft vooral te maken met de individuele architect, die zowel op het ideologische als op het politieke vlak verantwoordelijk is voor zijn acties.

Leidt onze hypothese er soms toe dat de architect een 'buitenaardse' positie herovert die hem in staat zou stellen de rol van demiurg te spelen? Volgens ons is precies het tegenovergestelde het geval. Onze hypothese wordt immers gerechtvaardigd door de noodzaak te erkennen dat er dwingende en urgente omstandigheden zijn die een verplaatsing inhouden van onze activiteiten naar beter aangepaste,

start of the project's elaboration process. This disciplinary specificity does not aspire to transform the architect into a multifaceted technician or a simple decorator, but to place his activities within the context of disciplines whose objective is to define functions.

3. The opportunity to acknowledge that the construction of a landscape is part of the competence specific to the architect, in each case where we wish to act without any strictly functional concerns and aim to realise a daring geography that presents itself as a signifying image of the environment in which we live.

It must be stressed that these questions do not concern the course of planning operations in relation to the collective demands of society and their fulfilment in accordance with hierarchic priorities, even if in fact they cannot be separated. The study of the existing relations between the respective roles of the architect and the city planner leads to different hypotheses concerning the operations of urbanism and the interventions in the territory's formal structure. As a whole, however, the problem concerns the individual

architect, who is responsible for his acts at an ideological as well as a political level.

The first question we must ask ourselves is rather if our hypothesis does not involve the architect retaking an 'extra-terrestrial' position, allowing him to assume the role of demiurge. We think that exactly the opposite is the case and that our hypothesis is justified by the need to acknowledge the existence of constraining and urgent situations that imply a reinser-tion of our activities into domains that are better adapted, even if they are technically more limited. We are, however, conscious of the fact that this situation is part of historical dialectics but should not therefore be dependent on them. Moreover, this approach to the problem of architectural form seems to us particularly suited to provide a wealth of new information, to clearly bring out the strong points and shortcomings of our discipline and perhaps see them in a new light. However, we must stress the fact that the abundance and potential generated by the idea of constructing a landscape are not exclusively linked to the physical dimension of the intervention. This condition is revealing, but it

hoewel in technisch opzicht misschien beperktere domeinen – in het besef dat deze situatie onderdeel is van de historische dialectiek (waarvan ze daarom nog niet afhankelijk hoeft te zijn). Bovendien lijkt deze benadering van het probleem van de architecturale vorm ons bijzonder geschikt om nieuwe en uitgebreidere informatie te verschaffen, om de sterke punten en tekortkomingen van onze discipline aan het licht te brengen, en er misschien een nieuwe visie op te geven. Toch willen we ook benadrukken dat deze rijkdom en dit potentieel, die besloten liggen in het idee om het landschap te construeren, niet uitsluitend verband houden met de fysieke dimensie van de ingreep, zoals men zou kunnen denken. Weliswaar onthult die conditie het een en ander, maar ze stelt ons vooral in staat om de wereld te erkennen en te aanvaarden als door de architectuur gemodelleerde materie, vanaf het moment dat ze het landschap als een ensemble herontdekt. Een object kan bijvoorbeeld globaal worden geconcipteerd en op die manier het continue evolutieproces van de omgeving zichtbaar maken.

De eerste moeilijkheid is het vinden van een operationele en methodologische eenheid die gedefinieerd kan worden, zonder rekening te houden met de functie en de schaal – of zelfs met het feit dat het milieu het resultaat is van activiteiten van de mens of de natuur. Deze eenheid kunnen we herstellen door gebruik te maken van concepten als 'veld' en 'ensemble'. We kunnen de aanwezigheid van een veld opsporen, wanneer de door de mens of de natuur gevormde tekenen, formele ensembles determineren die begrensd kunnen worden.

De kenmerken die dit mogelijk maken, zijn afhankelijk van de doeleinden van de operatie, die eveneens determineren op welke wijze de afmetingen en de omtrek van het veld worden bepaald. Een veld kan zich voordoen als element van een groter ensemble of als een macrostructuur die een reeks velden omvat. In het veld kan men altijd meerdere ensembles ontdekken, door in meerdere lagen monsters te nemen en verschillende dwarsdoorsneden te maken. Het geheel van alle ensembles stelt ons in staat om de structuur van het veld te lezen. Zo'n structuur is identificeerbaar aan de hand van het aantal snijvlakken (of

chiefly enables us to recognise and acknowledge the universe as a quality of matter that can be modelled by architecture when the landscape is conceived as an ensemble. For example, the conception of a project can be global and thus bear witness to the continuous evolutionary process of the environment.

The first difficulty that arises is finding an operational and methodological unity that can be defined without taking into account function or scale or even the fact that the environment can be the result of the actions of either man or nature. We can restore this unity by using the concepts of field and ensemble. The presence of a field can be detected each time the signs made by man or nature determine formal ensembles that can be demarcated.

The characteristics that make this possible depend on the goals of the operation that also determine how the dimensions and contours of this field are defined. A field can be constituted as an element of a wider ensemble or as a macrostructure that includes a series of fields. In a field we can always detect a number of ensembles by taking samples from various layers

and by carrying out a number of cross sections. The totality of these ensembles enables a reading of the structure of the field which can be identified as such on the basis of the large number of intersecting planes (or ensembles) in that same field. The nature of these planes ranges from the stratigraphy of the successive layers to the historiography of the field's formation process; from the observation of the various elements to their inventory and classification according to form, colour and structure. These planes display every possible relational pattern, sequence and density of the different signifiers. Such a landscaping project is not a question of the environment – as a collection of elements – taking possession of a determined field, but rather of a new hypothesis that enables us to take full responsibility of the landscape on the basis of its signifying contents and with a minimum of modifications thanks to an optimal figurative economy of interventions. The preponderant presence of nature makes it easier to evaluate the effectiveness of human interventions: the first type of intervention in the environment coincided with the desire to only bring about minimal changes

ensembles) in hetzelfde veld. De aard van een dergelijke lezing reikt van de stratigrafie [de analyse van de opeenvolgende aardlagen] tot de historiografie van het vormingsproces van het veld; van het observeren van de verschillende elementen tot hun inventarisatie en indeling aan de hand van hun vorm, kleur en structuur. De snijvlakken geven zo een beeld van alle mogelijke relationele schema's en ook van de sequentie en dichtheid van de verschillende betekenissen. In dit landschapsproject is er geen sprake van de omgeving, als ensemble van elementen, die bezit neemt van een bepaald veld, maar eerder van een nieuwe hypothese, waardoor het landschap als geheel op grond van zijn betekenisinhoud met zo min mogelijk modificaties kan worden aanvaard – dankzij een zo spaarzaam mogelijk gebruik van interventies.

Tegen de achtergrond van de overheersende aanwezigheid van de natuur is het gemakkelijker om de effectiviteit van menselijke interventies te evalueren. De eerste interventies in de natuur vielen samen met het verlangen om minimale veranderingen aan te brengen om zo min mogelijk weerstand te ondervinden. Die werkwijze

heeft delicate sporen in het landschap nagelaten, die echter zeer karakteristiek zijn, omdat ze de meest essentiële keuzes betroffen. Maar zelfs wanneer men geconfronteerd wordt met een sterk gemanipuleerde geografische ruimte, is het altijd zaak om op zoek te gaan naar het gevoelige punt, de minimale operatie. Ze zijn te herkennen in de modificaties van de horizon en haar hoogste punten, in het tracé van de voornaamste verbindingsassen en in de manier waarop de afmetingen en kleuren van vlakken gemodelleerd zijn.

Willen we echter 'in situ' opereren en proberen dit nieuwe formele werktuig te ontcijferen, dan zullen we toch het probleem van de naamgeving en de formele beschrijving van het territorium moeten aansnijden:

1) door een classificatie te maken van de formele typologieën van de antropo-geografische structuren 2) door de implementatie van een cartografie van formele waarden van het territorium vanuit het perspectief van de geografische drager en de interventie 3) door de lezing en weergave van de tekenen van een formele transformatie, veroorzaakt door de toevoeging van planologische structuren 4) door

in order to encounter as little resistance as possible; this *modus operandi* left only fragile remnants that are, however, perfectly characteristic as they involved the most essential options. But even when we are confronted with a heavily manipulated geo-graphical space, the problem is always a question of locating the tender spot, the minimal operation. Evidence of this can be found in the modification of the horizon and its highest points, the ground plan of the main connecting axes and the dimensional and chromatic modulation of surfaces.

However, in order to operate *in situ* and to decipher this new formal tool, we must address the problem of terminology and of a formal description of the territory: 1) by reading and classifying formal typologies of anthropogeographical structures; 2) by implementing a cartography of the formal values of the territory from the point of view of the geographical subsoil and the intervention; 3) by reading and representing signs of formal transformations generated by the introduction of planning structures; and 4) by establishing defining criteria for the repertory of forms.

Regarding the first two points, we have attempted to define the territory according to the disciplines that have studied it and then proceeded to give a technical definition of the territory on the basis of its aesthetic geography, taking into consideration techniques for a systematic reading of the anthropogeographical landscape. With this, we intended to determine the extent to which matter can be shaped, either in the context of a new naturalism or in relation to the functional and cultural flexibility of the artificial landscape. Another series of problems is connected with the invention or inventory of formal intervention techniques on the basis of existing approaches. The first and most elementary of these techniques consists of evocating the things in the universe that we encounter on a daily basis: either we discover a resemblance that is familiar and agreeable, or we willingly project their enlarged image. If we recognise a man, a horse, a ship, a castle or the silhouette of a loved one in a landscape, it is because of such repetition. This mechanism may have placed man and his stock-in-trade of images in an undifferentiated relation with nature or, instead, has taken

het vaststellen van criteria voor een definitie van het vormenregister.

Wat de eerste twee punten betreft hebben we geprobeerd het territorium te definiëren op basis van disciplines die daarnaar al onderzoek hebben gedaan. Vervolgens zijn we overgegaan tot de technische definitie van het landschap op basis van zijn geografie en met inachtneming van de technieken voor een systematische lezing van het antropo-geografische landschap via de esthetische geografie. Hiermee wordt beoogd de grenzen aan te geven van de kneedbaarheid van de materie binnen de context van een nieuw naturalisme of in relatie tot de functionele en culturele flexibiliteit van het kunstmatige landschap.

Een volgende serie problemen heeft te maken met het bedenken of inventariseren van formele interventie technieken op basis van bestaande benaderingen. De eerste en meest elementaire van deze technieken bestaat uit het in herinnering roepen van dingen die we dagelijks tegenkomen in de wereld: of we ontdekken een gelijkenis die ons vertrouwd en aangenaam voorkomt, of we projecteren bewust hun uitvergroete beeld. Als we in de vormen van het landschap

een mens, een paard, een boot, een kasteel of het silhouet van een geliefde herkennen, dan komt dat door de herhaling die de mens (en zijn bagage aan beelden) in een indifferente relatie met de natuur heeft gebracht – of die er juist alles aan heeft gedaan om haar indrukken in hem achter te laten.

De kern van de boodschap die deze tekenen uitdragen, lijkt voort te komen uit een wonderlijk evenwicht tussen natuurvormen of misschien uit een verlangen naar een totaalcontrast, naar de toevoeging van iets dat niet te vinden is in de onaangeraakte vormen van de natuur, maar op zich wel herkenbaar is. De omkeerbaarheid van deze relatie impliceert de identificatie van het landschap als autonome vorm die gemodelleerd kan worden met passende, maar nog niet doorgrondende symbolen. We kunnen echter wel in dit standpunt een belangrijke aanwijzing vinden: een mogelijke benadering die, door de tekenen van de elementen te veranderen, mikt op een volkomen figuratieve vinding die verschilt van de natuur die hen omgeeft.

Het landschap kan echter ook beschouwd worden als een continue of zelfs natuurlijke grafiek, om naar te

care of leaving manifestations in him. The drift of the message communicated by these manifestations seems to derive from a wonderful balance between natural forms or even from a desire for total contrast, for the superimposition of something that cannot be found in the unspoiled forms of nature but which is recognisable in itself. The reversibility of this relation implies the identification of landscape as an autonomous form that can be remodelled with appropriate symbols that have yet to be deciphered. However, we can derive one important fact from this point of view: the possibility of an approach that, by changing the signs of the elements, aspires to an overall figurative conception that differs from the nature by which it is surrounded.

However, we can also conceive the landscape as a continuous or even natural graph and refer to it as a background against which the intervention clearly stands out.

The result will depend on the accuracy of the balance between those two terms. The entire theory of pre-existence of the environment implicitly refers to this type of approach. As one moves away from things, they become

less identifiable, without our potential knowledge actually diminishing: things are reduced to points and bands; these points and bands determine the grid for the division of the soil, the modes and directions in which borderlines, frontiers, conflicting lines, whole areas and fragments were plotted: the shock between geometry and geography. This gives rise to a possible vision and therefore to a combined approach 'through bricolage' of the found elements, considered as a concrete formal universe that was modelled by juxtaposition or collage. This gives the discontinuity of the elements – at the various levels of complexity of their dimensions and contiguity – its own capacity as a structuring presence.

Thus, this type of approach seems to have a particular specificity with regard to operations on a geographic level. This same distortion, which is caused by the exceptional nature of the vantage point, often produces a profound metamorphosis of the visible aspect of things, and what can be observed is so different from the elements that generate the image that we end up by perceiving reality as a figure constructed by a representation which is the result of a systematised

verwijzen als achtergrond waarop de ingreep zich aftekent.

Het resultaat zal afhangen van de zuiverheid van het evenwicht dat binnen die twee termen ontstaat. De hele theorie van de pre-existentie van de omgeving verwijst impliciet naar zo'n type benadering. Naarmate men verder van de dingen af komt te staan, zijn ze steeds moeilijker te identificeren zonder dat ons potentieel aan kennis echter afneemt: de dingen worden teruggebracht tot punten en stroken. Het geheel van die punten en stroken bepaalt het patroon van het grondplan; de manieren en richtingen waarmee men besloot scheidslijnen, grenzen, conflicterende lijnen, grotere gehelen en fragmenten uit te zetten. Kortom, de botsing tussen geometrie en geografie. Zo ontstaat er een eventuele visie en in het kielzog daarvan een gecombineerde benadering 'via bricolage' van de gevonden elementen. Deze worden zo beschouwd als een concrete formele wereld die gemodelleerd is door samenvoeging en collage. Aan de discontinuïteit van de elementen – met hun verschillen in complexiteit op het niveau van afmetingen en begrenzingen – wordt een eigen kracht als structurerende aanwezigheid toegekend.

Deze benadering lijkt zodoende specifiek toegesneden op operaties op een geografische schaal. De vervormde waarneming, die een gevolg is van het uitzonderlijke perspectief dat deze schaal met zich meebrengt, veroorzaakt een diepgaande metamorfose van de manier waarop we de dingen waarnemen. Onze perceptie verschilt zo sterk van de elementen die het beeld voortbrengen, dat we ten slotte de werkelijkheid waarnemen als een figuur die is geconstrueerd door een representatie, die in zichzelf weer een product is van systematische uitzondering. Dat is het gevolg van onbekendheid met de regels van het structureringsproces van het beeld en van het ongewone karakter van de omstandigheden waaronder wordt geobserveerd, waardoor het mogelijk wordt om op een effectievere manier in te grijpen in de vorm van het universum. Dit suggereert dat er een benadering mogelijk is op grond van open structureringen, volgens systemen die de verschillende fasen van het proces codificeren of die het gelijktijdige bestaan van meerdere alternatieve configuraties toestaan.

Voorts bestaat er een procedure die we kunnen verifiëren aan de hand

exception. This is caused by unfamiliarity with the rules of the image-structuring process and by the unusual observation conditions, allowing us to manipulate the form of the universe in a more effective manner. This suggests the possibility of an approach to open structuring based on systems that codify different phases of the process or allow for the simultaneous existence of several alternative configurations.

Finally, there is a procedure that can be verified by reading the geological support itself, insofar as matter always has its own clear consistency. This becomes apparent in the spontaneous way it has been folded or deposited according to its weight or its inertia in relation to its dynamics. When man is faced with it, he registers its physical properties in terms of the effort that is needed for it to be excavated, scattered, heaped up or transported. Labour and construction based on the material characteristics of the soil once had a quite specific meaning, but it has gradually been lost as a result of the depletion of natural resources.

What we call natural beauty is often the simple assessment of the existence of matter through the elements in the landscape. Relations between colours,

forms and textures can always refer to materials that are structurally and functionally more complex, to the stratigraphy of their formation through deposits, glacial sedimentation, receding and submersion.

We can establish another category of approaches based precisely on changes in perceptive organisation in the face of new dimensions, unknown dynamic relations and problems posed by the various applications of instruments and visual communication. We can do this by acting directly on this new organisation, by searching for elements of a new objectivity to which we could refer. This is the type of statistically determined objectivity to which Kevin Lynch refers to define his concept of perceptive clarity on which he has based his own reading and structuring methods.

Finally, there are landscape elements which, because of their pre-eminence, their position in the environment or their exceptional nature, have a particularly dense meaning. Natural totemic elements, the volcanic atoll, the acropolis or the centre of a radial plan are objects onto which mythological understanding or the *raison d'état* has

van een lezing van de geologische drager. Materie heeft immers altijd van zichzelf al een duidelijke consistentie die blijkt uit de manier waarop ze zich spontaan heeft geplooid of afgezet, als gevolg van haar gewicht of de verhouding inertie / dynamiek. Wanneer de mens met materie in aanraking komt, registreert hij al haar fysieke eigenschappen in termen van de inspanningen die nodig zijn om haar uit te graven, te verspreiden, op te hopen of te vervoeren. De arbeid en de bouw, die op de exploitatie van het materiële karakter van de bodem zijn gebaseerd, hadden ooit een uiterst specifieke betekenis, maar die is geleidelijk verloren gegaan als gevolg van de uitputting van natuurlijke hulpbronnen.

Wat wij natuurschoon noemen is vaak de simpele constatering van het bestaan van de materie in de elementen van het landschap. De relaties tussen kleuren, vormen en texturen kunnen zo altijd verwijzen naar materie met een complexere structuur en functie, en naar de stratigrafie van hun formatie door laagvorming, glaciale afzetting, terugwijking en overstroming.

We kunnen ook een volgende categorie van benaderingen vaststellen, die juist gebaseerd is op veranderingen in onze perceptie ten opzichte van nieuwe dimensies, op onbekende dynamische verbanden en de problemen die worden opgeroepen door het gevarieerde gebruik van instrumenten voor visuele communicatie. Deze benaderingen kenmerken zich door direct te handelen naar deze nieuwe vorm van perceptie en door te zoeken naar elementen van een nieuwe objectiviteit waarop men zich kan beroeven. Kevin Lynch bijvoorbeeld verwijst naar dit soort statistisch bepaalde objectiviteit om zijn concept van perceptuele helderheid te definiëren, dat de basis vormt voor zijn eigen lees- en structureringmethode.

Er zijn elementen in het landschap ten slotte, die vanwege hun bevoorrechte positie, hun plaats in de omgeving of hun uitzonderlijke karakter, een buitengewoon compacte betekeniswaarde hebben. Natuurlijke totemistische elementen, het vulkanische atol, de acropolis, het middelpunt van een radiale plattegrond zijn objecten waaraan zowel de mythologische rede als de *raison d'état* eer heeft bewezen. Een analyse van ons

conferred and distributed its signs. The analysis of our cultural model on the basis of wider, more modern criteria would probably bring to light new elements that could serve as formal structuring references. For example, the analysis of contemporary mythologies and their relation to semantic form values could perhaps bring to light an already existing vast space of images, in which a formal structuring of the environment could be inscribed.

However, speaking of geographic conception or invention, what are the temporal and spatial limits of what can be conceived in order to confer significance to the environment as a whole, and must we choose an open-ended elaboration process or a series of precise standard configurations? To what extent do the figurative phases in this domain of activity distinguish themselves from those that are traditionally linked to the figurative arts, and finally, what is their relation to the positions and results of the different linguistic approaches in comparison with what has been called the 'tradition of the new'? Or, to refine the question, which of the elements to which we assign a structuring value within that

tradition can be reclaimed as reference points in our operational process? But formulated in this way, by referring mainly to the practice of the figurative arts, the argument may not be strong enough to support the type of intervention that we propose and may also not suffice to fully exploit the possibilities offered by the specific approach that is constituted by the concept of landscape. This problem may arise from the assessment that our method of formal structuring is always *in situ*, in other words, that it must comply with a given scale of intervention under conditions that are always exceptional and inscribe itself in a typologically differentiated context within a determined cultural model. Therefore, the effectiveness of the intervention, which is determined by the created sign, depends on a minimum operational threshold, that is, on a specific adaptation of our method to the given situation.

In fact, the question is if, on the one hand, it is possible to establish a relation between the typology of individual interventions and the typology of formal approaches in order to obtain a maximum design effectiveness and

culturele model aan de hand van ruimere, actuelere criteria zou waarschijnlijk nieuwe elementen aan het licht brengen, die zouden kunnen dienen als referentie voor een formele structurering. De analyse van hedendaagse mythologieën en hun relatie tot de semantische waarden van de vorm zouden bijvoorbeeld kunnen onthullen dat er vandaag de dag al een enorm scala aan beelden bestaat, waarop een formele structurering van de omgeving zou kunnen aansluiten.

Maar, als we het hebben over geografische concepies of creaties, wat is dan precies de temporele en ruimtelijke grens van wat kan worden geconcipeerd om zo een betekeniswaarde aan de hele omgeving te verlenen? En moeten we dan kiezen voor een open uitwerkingsproces of voor een serie configuraties van standaard typologieën? In hoeverre onderscheiden de figuratieve fasen van deze activiteiten zich van de fasen die traditioneel verbonden zijn met de figuratieve kunsten? En wat is hun relatie tot de posities en resultaten van de verschillende werkwijzen van de linguïstiek ten opzichte van wat 'de traditie van het nieuwe' is genoemd? Of, om de vraag toe te spitsen, wat

zijn de elementen die wij binnen deze traditie een structurerende waarde toekennen en die dus ook bruikbaar zijn voor ons operationele proces? Maar zo geformuleerd, door vooral te verwijzen naar de ervaring van de figuratieve kunsten, is het argument misschien niet afdoende om het type interventie dat wij voor ogen hebben, vol te houden en is het evenmin in staat om alle mogelijkheden, die geboden worden door de specifieke benadering van het concept landschap, volledig uit te buiten. Misschien wordt het probleem veroorzaakt door de constatering dat onze werkwijze bij de formele structurering altijd *in situ* plaatsvindt, dat wil zeggen dat ze zich moet conformeren aan een gegeven schaal van interventie, onder omstandigheden die altijd uitzonderlijk zijn, en dat ze zich moet voegen in een typologisch gedifferentieerde context binnen een bepaald cultureel model. Daarom is de effectiviteit van de interventie, als functie van de gecreëerde betekenis, afhankelijk van een minimale operationele drempel, te weten een specifieke aanpassing van onze werkwijze ten aanzien van de gegeven situatie.

a minimum use of energy. On the other hand, we must establish a structure of architectural space that is specific to the concept of landscape, a structure that would undoubtedly be favoured either by the formal application of studies on relations and connections (for example, the graph theory) or by distinctive concepts that derive from spatial typology, such as field, ensemble, sequence, iteration group, etcetera . . . These concepts raise the problem of reduction to measurable quantities, which could be used by setting differentiated objectives or by reducing these differences to a finite number of possible cases that in time could be replaced by other finite systems of possible structures.

These considerations have the value of simple indications that can serve as orientation points for the artistic method which obviously is not scientific, as we are fully aware. In the final analysis, the burden of evaluating and safeguarding the landscape rests not only on the responsible supervisory organs, but also on the improvement of architectural and city-planning culture which, when it has not resorted to senseless destruction, has restricted

itself to simple preservation operations in the face of the pressure of property developers.

The territory of a nation is divided into privileged zones that are given particular historical or natural characteristics – and zones of no interest or 'zones without landscape', as if the latter, because they lack those inventoriable natural or historical riches, must be left to dereliction at a formal level instead of being structured according to figurative objectives that could provide them with substance and meaning. Thus, structuring should actually be based on a reading of their formal characteristics – often very rich, even if they do not meet traditional aesthetic norms – especially because most of these zones have a very powerful morphological dynamic. Besides answers to these professional questions, it is clear that the problem of formal landscape structuring requires a revision of the meaning of the concept of nature as it is traditionally defined in modern architecture – both as a collective good that has to be distributed and as a reference used to define the actual meaning of constructability as growth and development.

Eigenlijk gaat het erom te weten te komen of er een relatie mogelijk is tussen de typologie van de verschillende interventies en de typologie van de formele benaderingen, met als doel een maximale effectiviteit bij een minimaal energiegebruik. Aan de andere kant moet er een structurering van de architecturale ruimte worden vastgesteld die specifiek is voor het concept van het landschap. Deze structurering zou zonder twijfel baat hebben bij zowel de formele toepassing van onderzoek naar relaties en verbindingen (bijvoorbeeld de theorie rond grafieken) als bij specifieke concepten die afkomstig zijn uit de ruimtelijke typologie, zoals veld, ensemble, sequentie, iteratieve groep enzovoort ... Het probleem met deze concepten is dat ze eerst tot meetbare hoeveelheden moeten worden gereduceerd, om te kunnen worden gebruikt. Daarbij kan men uitgaan van verschillende doelen, óf juist deze verschillen terugbrengen tot een eindig aantal mogelijke gevallen die te zijner tijd vervangen kunnen worden door weer andere eindige systemen van mogelijke structuren.

Deze overwegingen zijn slechts simpele indicaties, als oriëntatie op een

kunstzinnige werkwijze die uiteraard allesbehalve wetenschappelijk is – daarvan zijn we ons volkomen bewust. De last van de waardering en de bescherming van het landschap rust in laatste instantie niet alleen op de verantwoordelijke toezichthoudende partijen, maar ook op de ontwikkelingen binnen de architecturale en stedenbouwkundige cultuur die, wanneer zij zich niet aan zinloze vernietiging schuldig maakt, zich onder de druk van projectontwikkelaars beperkt tot simpele conserveringsoperaties.

Het territorium van een natie is verdeeld in bevoorrechte zones, waaraan een uitzonderlijk historisch of natuurlijk karakter wordt toegekend – en in minder belangrijke zones of ‘zones zonder landschap’. Alsof die laatste, omdat ze geen natuurlijke of historische rijkdommen bezitten die geïnventariseerd kunnen worden, op formeel niveau moeten worden verwaarloosd, in plaats van gestructureerd volgens figuratieve doelen die ze van een inhoud zouden kunnen voorzien. Deze structurering zou zich juist moeten baseren op een lezing van hun formele kenmerken – die vaak zeer kostbaar zijn, ook al voldoen ze niet aan de traditionele schoonheids-

Fight nature or adapt to it to the point of integration. Exploit its dialectical aspects in the face of concentration. Arrange it geometrically or domesticate it according to a chosen ideal by cultivating a garden, a cosmic scenery or an earthly paradise. Nature favourable to human life as opposed to unspoiled nature; its pedagogical quality as mirror of truth and of man's goodness: these are attitudes that have always asked for precise and differentiated answers at an architectural level. Consequently, the idea of landscape as an environmental ensemble should not result from an attempt to preserve and reassemble dispersed natural values, but rather from the acknowledgment that the overall anthropogeographical environment has a materiality that can be modelled and constantly oriented towards given finalities. We should refer to the landscape for its potential to be globally developed, which is an indispensable and clear value because, as a fundamental structure of the environment, it transcends its cultural understanding.

As we see it, the instruments to define the modes of this exploitation can be provided by anthropology as a general

human science that takes into account sociological, ethnological and psychological elements in every sense of the word. It offers a basis for a thematic of human behaviour and the strategies of humankind's expansion drift. The tasks that our discipline must assume in this perspective are still largely undiscovered. First of all, in order to simplify, outline and unify them, we need to clear up and pare down the terminology and the symbols for graphic representation in the schemes that are used for the elaboration of projects. We must start with a long-term experimental enterprise – a kind of concrete project – in order to establish a basis for quantifiable intervention schemes in experience. At the same time, these results must be questioned by continually confronting them with the dialectics of history: as always, the construction of a scheme coincides with the desire to question it.

It is true, these theses conceal a series of fundamental cultural questionings and divergences that are hard to reconcile. They extend far beyond the domain of our discipline and some of the most violent conflicting instances in contemporary culture could easily be found there, but it is not up

normen – vooral omdat deze zones een zeer krachtige morfologische dynamiek vertonen. Behalve een antwoord op dit type disciplinaire vragen, mag het duidelijk zijn dat het probleem van de formele structuur van het landschap vraagt om een herziening van het begrip natuurwaarde, zoals gedefinieerd in de traditie van de moderne architectuur – tegelijk als collectief goed om te verdelen én als referentie om de richting te bepalen van de bouwopgave, zowel in de zin van groei als ontwikkeling.

De natuur bestrijden of zich aanpassen tot men erin opgenomen wordt; haar dialectische aspecten exploiteren tegenover concentratie; haar geometrisch ordenen of haar volgens een ideale keuze domesticeren door het cultiveren van een tuin, kosmisch decor of aards paradijs. De natuur die het menselijk leven gunstig gezind is tegenover de woeste natuur. Of een pedagogische verwijzing naar de natuur als spiegel van de waarheid en van de goedheid van de mens. Ziedaar, standpunten die altijd vroegen om een precies en gedifferentieerd antwoord van de architectuur. Om die reden mag het idee van landschap als ensemble

van de hele omgeving geen uitvloeisel zijn van een poging om verspreide natuurwaarden te behouden en bijeen te brengen, maar eerder van de erkenning van het materiële karakter van de hele antropo-geografische omgeving die gemodelleerd en voortdurend georiënteerd kan worden op het gegeven einddoel. Men zou het landschap moeten verbinden met zijn potentieel om op wereldschaal te worden ontwikkeld – een onontbeerlijke en evidente waarde, maar ook een fundamentele omgevingsstructuur die haar culturele model overstijgt.

De antropologie als algemene wetenschap, die rekening houdt met sociologische, etnologische en psychologische elementen in de verschillende betekenissen van het woord, kan naar onze mening de instrumenten leveren om ontwikkelingsmethoden vast te stellen en de basis te leggen voor een thematiek van het menselijk gedrag, en voor een strategie voor zijn drang naar expansie. De taken die onze discipline in dit perspectief op zich moet nemen moeten grotendeels nog ontdekt worden: allereerst moeten we de terminologie en de symbolen voor de grafische representatie van de

to us to bring about such a synthesis. What interests us is on the one hand to contribute to this discussion with the means that are found in the domain of architecture and on the other hand to bear witness to the role that is played by the underlying hypothesis of voluntary geography that has so justly called into question fundamental issues concerning both modern culture and the position of our discipline within its context.

This text was first published in 1981 in *l'Architecture d'Aujourd'hui* no. 218, as 'La forme du territoire'. We would like to thank *l'Architecture d'Aujourd'hui* and professor Gregotti for their kind permission to republish the article.

Translation: Walter van der Star

schema's, die gebruikt worden bij de uitwerking van projecten, ontginnen en uitdunnen om ze te kunnen vereenvoudigen, beschrijven en uniformeren. We moeten rekenen op een langlopend experiment – een soort concreet project – zodat we de schema's voor kwantificeerbare interventies op ervaring kunnen baseren. Tegelijkertijd moeten we die resultaten ter discussie stellen door ze voortdurend met de dialectiek van de geschiedenis te confronteren (zoals gewoonlijk valt de aanvang van een schema samen met het verlangen om het ter discussie te stellen).

Inderdaad, deze thesen verbergen een serie fundamentele vragen en culturele tegenstellingen die moeilijk te verenigen zijn. Ze reiken tot ver buiten het domein van onze discipline en men kan er moeiteloos enkele van de meest hevige conflicten in onze hedendaagse cultuur in onderscheiden. Het is echter niet aan ons om een synthese teweeg te brengen. Wat ons interesseert is om aan de discussie bij te dragen met middelen die uit de architectuur afkomstig zijn, maar tegelijk ook duidelijk te maken welke rol de uitgangshypothese van de bewuste geografie heeft gespeeld. Een hypothese die terecht fundamentele problemen

opnieuw aan de orde heeft gesteld. Problemen die zowel de moderne cultuur als de richting van onze discipline binnen die context aangaan.

Deze tekst is eerder gepubliceerd in 1981 in *l'Architecture d'Aujourd'hui* no. 218, getiteld 'La forme du territoire'. Onze dank gaat uit naar *l'Architecture d'Aujourd'hui* en professor Gregotti voor hun toestemming de tekst opnieuw te publiceren.

Vertaling: Walter van der Star